

Új s új lovat

„Segítsd meg, Isten,
új lovaddal
A régi, hű útra-kelőt,
Hogy só-bálvánnyá
ne merevedjek
Mai csodák előtt.” — Ady —

MAI CSODÁK... Mennyi van belőlük? Gépkocsi, televízió, számítógép, rakéta... Horváth János 1910-ben tanulmányt írt, Ady, s a legújabb líra címen. Véleménye szerint Ady erkölcsi felfogása elítélendő, költői ereje azonban meggyőző! Valahogy ma is hasonló az irodalom megítélése. Az irodalmi, a művészeti teljesítmények jobbák, mint maga a művészeti közélet, hallottam itt-ott. Hetvenhét év telt el Horváth János tanulmányának megjelenése óta. Világháborúk, rezsimék, kizsákmányoló osztályok múltak el, a gondolkodásunk mégis ilyen konzervatív volna? Nem, nem, mert ellenpéldaként ott van a Jászi Oszkár szerkesztette Huszadik Század 1919. augusztus elsejei száma, benne Ady és a magyar jövő címmel Jászi maradandó értékű írása: hűség a költőhöz — ez a sommázata. Igazat adok Fejér Géának: az iránta tanúsított hűség nem csak forradalmisága miatt illeti meg a száztíz éve született Adyt, hanem azért, mert a „teremtés végső értékeire figyelmeztetett”, nem merevedett sóbálvánnyá mindennapi csodák előtt.

Igy vagyunk ma! Gyakran megmerevedünk mindennapi csodák előtt, és később ocsúdunk fel; az idő szekere ugyancsak elrobogott mellettünk, és mi kísérletet sem tettünk, hogy felkapaszkodjunk reája. Átkozni fognak bennünket az utódaink mulasztásaink miatt. Emberalkotta falvak néptelenednek el, városokba zsúfolódnak a lakók, patinás házakat döntünk romba, mert az a tévhit munkál bennünk, hogy az idő velünk kezdődött, a teljes életet megélni előttünk nem próbálta senki. Tudom, teljes létbiztonságban élnek e kisebb régióban az emberek, de fenyegető atomernyő alatt. Mit mondana Ady, vagy Jászi? Bizonyosan az őszinte szóval válaszolna.

Van hova visszanyúlunk, igaz, őszinte szóért, per-se csak akkor, ha túljutunk a dogmán: a világ velünk kezdődött, a kíméletlen igazságot csak mi mondottuk ki. Korántsem így van ez.

Adyról közzsájon forgott, hogy henylt, elitta a pénzét, nők hódolatát fogadta (köznapi csoda volt, erről beszéltek szélében-hosszában) — ma is így van ez, zömmel, kérem, az irodalom-csinálók esetében — (arra azonban igen kevesen figyeltek 1906 és 1907 között, hogy egy esztendő leforgása alatt 230 oldal újságcikket küldött a Budapesti Naplónak az a részeges alak Párizsból. Ekkora teljesítményre volt képes ez a lump fráter. És még miket írt, és hogyan... ma már szinte hihetetlen, hogy annak idején ilyen cikkeket között egy újság; minisztereket, hatalmasságokat támadott meg. Hol vannak már azok a fenségek, azok a köznapi csodák... és Ady mégis eleven és lebilincselő; minden bizonnyal azért, mert a Budapesti Napló párizsi tudósítója minduntalan a kultúra, a magyar viszonyok szörnyű elmaradottságát érezte. Igen, a viszonyokról, az ember és ember közti kapcsolatokról beszélt Ady — ezekről szól mindmáig! E téren nemhogy tartozásunk van, hanem még mindig lemaradásunk. A mai csodák közt az „előbbre és tovább” szent kihívásra adott válasz helyett pótcselekvéseinkkel ámtjuk magunkat. Nem új, s új lovat kérünk, hogy a rövid ma förtelmein túljussunk, inkább letáborozunk, mint a nomádok: élünk a mai csodáknak: autónak, televízióknak, italnak, háznak, miközben családaink szét-hullanak, a dolgok kapcsolatainkat dologiasítják.

— Ady történelmi és költői jelentősége egyenlő értékű — vélekedett Féja Géza pontosan száz esztendővel Ady születése után, és így folytatta: „Ady történelmi mellverést és katarzist kíván tőlünk”. Elég-e erősek és méltók vagyunk erre? — hangzik az önmarcangoló kérdése. A válaszom az, hogy se erősek, se méltók nem vagyunk, mert nemzedékeket hagyunk úgy felnőni, hogy a valóság hamis mását szórtuk a fejükre, akár a forradalom, akár a szocializmus, akár Ady Endre ürügyén. Megalkottunk új

csodákat, üdvözítettük őket, és ünnepeltük magunkat „megérkezett gyanánt”. Csoda-e, ha becsapott-nak érezzük magunkat, az igazi Ady szellemi tornya alatt?

Mi a történelmi leckét megtanulva, a jövő teremtő részeseiként, „hű útra-kelők” akartunk lenni, ám az utunkon torlaszokat találtunk, új s új lovat sem adott senki, mert az Istent gyakorta számúzták erről a bolygóról, teremtő fiait némaságra kárhoztatták.

Mielőtt felszisszenne bárki, sietek, megnyugtatóván: én nem a keresztény istenre gondolok, nem a kereszt-ten meghalt fiára, hanem azokra, akik útnak fogták fel az életüket, miként Ady, a henye, iszákos, gondolkodó poéta, az élet teljességének bűvöletében élő ember.

Ez a bűvölet vonzotta Adyhoz a fiatal Lukács Györgyöt, és döbbenetes köztük az azonosság a valóság birtoklásában. Melyik az igazi Lukács? — kérdezik: az idealista, a korai, a messzianisztikus forradalmár marxista, avagy a későn rendszerszervező, aki a sztálini személyi kultusz után a mai, huszadik századi Marxhoz kívánt eljutni? Erre tett kísérletet az Esztétikában, az Ontológiában és az Etikában. Melyik az igazi Ady? — kérdezik, az istenes, a forradalmár, a dekadens, az utolsó nemzeti költő?

S ők az élet teljességének rendezői, az ÉLETÉ, amelyről Ady így vall: „Élet s Halál együtt mérendők / s akit a nagy Nyíl útja bánt, / Hadd, óh, Uram, szépišten futni, / Megérkezett gyanánt”. Lukács szerint az egyén bizonyos történelmi helyzetekben csak különböző bűnök között választhat, és akkor választ helyesen, ha alacsonyabb rendű énjét áldozza fel a magasabb rendű, az eszme oltárán. Teljes mértékben igaza van Eörsi Istvának, aki mindehhez hozzátesszi: Lukács a kisebb bűn talaján állva sem akart közösséget vállalni a kommunista mozgalom önmagával szemben elkövetett bűneiért. Ezért dolgozta ki úgynevezett „partizánelméletét”, miszerint a költő — és az ideológus — a mozgalomban nem vezér és nem sorkatona, hanem partizán.

Talán ezért pusztította magát Ady itallal és egyéb narkotikumokkal?

Megerősíti mindezt az úgynevezett Carocci-levelnek az a részlete, amelyet Lukács avégett írt le, hogy érzékeltesse: milyen volt Sztálin irodalompolitikája, aki mindenáron fenn akarta tartani az idézetekből kitűnő folytonosságot Lenin életművével, eközben nemcsak a tényeket erőszakolta meg, hanem a jénai szövegeket is. A legfeltűnőbb példa az az 1905-ből származó cikk, mellyel Lenin a legalitás új körülményei között rendet akart teremteni a párt-sajtóban. Sztálin alatt ez a cikk fokozatosan a „partosság” bibliájává vált a kultusz egész területén, mindenekelőtt az irodalomban azzal a szándékkal, hogy az író a nagy gépezet pusztá csavarjává változtassa.

E BŰN MIATT kényszerült Lukács „partizánnak”, ezért kényszerült a mi nemzedékünk vakon tapogatni a világban... Aki több adalékot kíván a bűnlajstromhoz, olvassa végig Lukács Carocci-levelét, és képet kap a sztálini korszakról.

Bármily képtelenségnek hat — a sztálini irodalompolitika és az írás elején megidézett konzervatív kritika hatása egy fókuszban találkozik: a mindennapi csodák zengését tartja üdvöztőnek! Az ilyen „szellemvilág” az embereket megteveszti, s még ha ezerszer kínálna bárki új s új lovat, a nyeregbe sajnos nem száll föl senki. Keserű tanulság ez, nagyon keserű. Végzetes mulasztás, a teljes élet megismerésének mérhetetlen mulasztása. Nem hagyhatjuk, hogy örökké kísértsen bennünket a lemaradás.